

L'ACTUALITAT DE MARX EN EL SEU 200 ANIVERSARI

Antoni Puig Solé

Aquest 2018 Marx celebraria el seu 200 aniversari. La seva vida va ser molt més curta: 64 anys, ara bé, la seva obra segueix viva perquè va ser capaç d'explicar el seu present i apropar-se al nostre. Frederic Engels, en el seu funeral, va dir:

"No hi va haver un sol camp que Marx no sotmetés a investigació -i aquests camps van ser molts, i no es va limitar a estudiar-los de passada – (...) i en tots va fer descobertes originals".

A diferència del que ell feia en les investigacions, tan rigoroses, a Marx, sovint se l'ha estudiat de passada o a través de tercers. I en molts casos, no s'ha sabut veure que ell era el primer crític dels seus escrits, que dia a dia eixamplava i millorava.

Per sort, en els últims temps, ha prosperat un apropament a Marx a través d'una lectura directa i àmplia, tenint cura de tots els camps on va fer aquelles descobertes originals de les quals Engels parlava. Això ha donat lloc al que s'ha anomenat "els nous rostres de Marx" just quan avança una recopilació, més completa i fidel, de la seva obra.

Aquests "nous rostres" han posat en evidència, entre altres aportacions, que algunes de les acusacions que es feia a Marx sobre la falta de sensibilitat ecològica, no eren exactes. Marx fa una crítica rotunda del paper negatiu del creixement de les forces productives i ja fa notar que això té com a conseqüència el deteriorament de la natura sota el capitalisme.

Només cal anar als capítols més històrics d'*El capital*, com el de la jornada laboral, el de la implementació de la màquina i el de l'acumulació originària, per adonar-se que Marx tipifica el capitalisme com un sistema perjudicial que, a mesura que s'eixampla, arruïna les dues fonts d'on neix la riquesa material i descriu les raons d'aquesta conducta abocada a la ruïna.

Ara bé, la lectura limitada a aquests capítols, deslligant-los de la resta, pot fer creure que Marx, no només era un pensador del XIX, que és clar que ho era, sinó que la seva obra només té sentit en aquell segle i per tant, a hores d'ara, ja és un "gos mort".

Els exemples històrics d'*El capital* són, certament del XIX o anteriors, però hi són per reforçar la seva argumentació teòrica i mostrar tendències i conductes del capitalisme de tots els temps.

Marx anuncia aquesta metodologia en el primer pròleg d'*El capital*:

"En aquesta obra [diu] estudio el mode de producció capitalista i les relacions de producció i d'intercanvi. Fins avui Anglaterra n'ha estat el lloc clàssic. És per aquesta raó que aquest país em serveix d'il·lustració principal en el desenvolupament teòric."

Els exemples històrics, doncs, són il·lustracions de la teoria, que hem d'enriquir observant el capitalisme dels nostres dies i allargant el marc teòric. Més endavant, afegeix:

"En realitat no es tracta del grau més alt o més baix de desenvolupament dels antagonismes socials que sorgeixen de les lleis naturals de la producció capitalista. Es tracta precisament d'aquestes lleis, d'aquestes tendències que actuen i s'imposen amb una necessitat implacable."

Amb això indica que la seva fita és detectar unes lleis generals, vàlides mentre el capitalisme sobrevisqui. Però la realitat és concreta. Aleshores, Marx no ens estalvia l'esforç de detectar en cada moment quin és el grau de desenvolupament dels antagonismes socials, cosa que adverteix que ell no ha fet. Es limita a aportar-nos eines per fer-ho.

La primera llei que Marx detecta, és la del valor. No és una llei marxista, com de vegades s'ha dit, sinó una llei que s'imposa "amb una necessitat implacable" sota el capitalisme. Una llei que quan depassem el capitalisme, deixarà d'existir i Marx vol que deixi d'existir. Allò que trobem, en tot cas, és una teoria marxista de valor, o sigui, una teoria per entendre aquesta llei d'una manera diferent de com l'havia presentat l'economia clàssica.

No m'aturaré a explicar en què consisteix la llei del valor, però no vull deixar d'assenyalar que és central per captar la concepció peculiar que Marx té del capital:

- L'economia convencional ens presenta el capital com una suma qualsevol, descontextualitzada d'actius amb els quals és possible treballar i que es poden comercialitzar.

- Marx, per contra, el considera com una quantia especial de valor que es valoritza, o sigui, com un valor que creix, a través d'un sistema concret i històric de relacions socials i mercès a l'explotació del treball.

La teoria marxista del valor descobreix com l'explotació del treball per el capital es materialitza d'una manera especial, diferent de la d'altres modes de producció precedents, ja que ara ho fa extirpant plusvàlua, una cosa que l'economia convencional no contempla.

Entre els aspectes poc compresos de l'obra de Marx, hi ha la seva visió sobre els canvis tecnològics i organitzatius, connectats amb el que anomena la plusvàlua relativa. Bona part de les seves reflexions van acompanyades de l'estudi dels efectes de la introducció de la màquina.

En el debat en el Consell General de l'AIT, Marx va fer notar que les màquines tenien efectes contraris del que s'esperava:

- perllongaven la jornada de treball en comptes d'escurçar-la;
- la proporció de dones amb salaris minsos i inferiors als dels homes i de nens i nenes que treballaven en les indústries mecanitzades creixia; i
- els treballadors patien un augment en la intensitat del treball i es feien més dependents d'uns capitalistes, propietaris d'uns mitjans de producció cada volta més valuosos.

Marx, per tant, no mitificava el canvi tecnològic ni deia que els problemes es resoldran exigint inversions amb tecnologia i innovació com paradoxalment proposa avui el moviment sindical majoritari i l'esquerra oficial, a través d'un fetitxe que nomena "nou model productiu". Ens alertava, en tot cas, del paper pervers que el canvi tecnològic té quan s'empra de manera capitalista i anunciava que els seus elements positius -que hi són!- només beneficiaran els treballadors, si el capitalisme desapareix.

Però aquesta perversitat no ve d'uns afanys diabòlics dels capitalistes per fer la punyeta a la gent. És fruit de la competència entre uns capitalistes i altres, de la seva voluntat i necessitat d'eixamplar la plusvàlua i és, a la vegada, un estratagema del capital per col·locar-se en una posició més favorable en la lluita de classes.

La concepció de la plusvàlua relativa, va de la mà d'un desenvolupament de la teoria marxista del valor, que ens ve a dir que quan s'incrementa la

productivitat del treball hi ha una major producció de productes però s'ocasiona una pèrdua de valor de la mercaderia particular. Aquesta desvalorització sol impactar de ple en la mercaderia força de treball, que en minvar el valor les mercaderies necessàries per a la seva reproducció, també es desvaloritza ella, augmentant la part de la jornada labora destinada a produir valor que el capital s'apropia. D'aquesta manera, la plusvàlua creix i creix. Tot plegat pot semblar contradictori i més quan ha prosperat la mania d'agermanar la millora tecnològica amb els anomenats "productes de més valor afegit", quelcom que no deixa de ser un oxímoron. Marx diu que com més productius som, menor és el valor unitari de cadascuna de les mercaderies que produïm i menys val la nostra força de treball. Jo crec que aquesta és una aportació genuïna que ajuda a entendre el capitalisme actual i l'estadi present de la lluita de classes i a sortir del bucle on ara estem instal·lats.

A més de la llei del valor, el llibre primer d'*El capital*, corrobora que hi ha una altra llei general del capitalisme: la de l'acumulació de capital.

- El capitalisme com a formació socioeconòmica, assenyala Marx, s'assenta en la propietat privada dels mitjans de producció i en l'explotació del treball assalariat.
- La finalitat de la producció és l'enriquiment dels capitalistes a través de l'apropiació de la plusvàlua que engendra el treballador.
- El capital genera i acumula riquesa material que després pren la forma de nou capital i l'incrementa.

Aquest procés de creixement del capital en espiral, comporta, a la vegada, una competència atroç entre capitalistes i promou el desenvolupament de les forces productives d'una manera folla, accentuant la bretxa social entre capitalistes i treballadors, destruint el medi natural i ocasionant periòdicament crisis de sobreproducció. Vet aquí tres greus problemes dels nostres dies, fàcils de constatar però difícils d'entendre i combatre si no s'associen amb la llei general de l'acumulació capitalista.

L'acumulació, la competència i l'increment de la productivitat exigeixen, en general, que la proporció de capital destinada a la compra de mitjans de producció augmenti, en relació a la part dedicada a la contractació de força de treball. Tot plegat, repercuteix negativament sobre la taxa de guany. D'aquesta manera, el capitalisme es manté constantment en tensió, crea desocupació i pressiona sobre els treballadors per tal d'accentuar l'explotació.

La tecnologia i el capital, per tant, mantenen una relació dinàmica i a la vegada contradictòria; una i altre s'estimulen contínuament.

Encara que l'augment de la productivitat de la maquinària i dels robots és directament proporcional a l'augment de l'alienació i explotació del treballador i té, com hem vist, un efecte negatiu sobre les condicions contractuals dels obrers, sobre la distribució de la riquesa material i sobre l'estabilitat del sistema, Marx considera que amb el desenvolupament tecnològic el capital ha creat, sense voler-ho, un monstre que ajudarà a la seva pròpia caiguda.

Marx deia que les revoltes proletàries de l'època inicial del capitalisme no havia prosperat perquè les condicions no eren del tot propícies. El desenvolupament tecnològic canvia aquestes condicions. En incrementar el nombre de persones obligades a vendre la seva força de treball, en garantir uns als nivells de productivitat i en estimular la divisió del treball, augmenta la riquesa material, si bé, ara, part d'aquesta riquesa material pren forma de mercaderies destructives i d'anyines.

Per això, i malgrat tot, Marx és optimista, ja que està convençut que el treball col·lectiu de la humanitat crea les condicions necessàries per alliberar els explotats i iniciar una relació beneficiosa entre treball i natura. Fer-ho possible ens correspon a nosaltres.